

Kezünkben a varázstükör, avagy a reflektív gondolkodás fontossága a pedagógusképzésben

Szivák Judit új könyve a tanárképzés tartalmi megújítását segítheti elő. A szerző már több könyvet (Szivák, 2003, 2010a) jelentetett meg a reflektív gondolkodással, annak fejlesztésével kapcsolatban. Az előszóban és mintegy megerősítésként a könyv hátsó borítóján is kifejti a szerző, hogy munkájában nem az eredményes pedagógiai gyakorlatot kívánja bemutatni. Célja sokkal inkább az, hogy ösztönözze olvasóját az ismertetett elmélet és gyakorlat egyéni, adaptív értelmezésére, valamint alkalmazására. A könyv borítóján egy nő látható, aki tükröt tart a kezében, és a tükörben máshogy látja magát, mint amilyen. Az illusztráció alapján a reflektív gondolkodás egy olyan varázstükrökhöz hasonlít, melynek segítségével önmagunk rejtett oldalára pillanthatunk, azonban ez a látásmód tanulással sajátítható el. Ehhez nyújt segítséget az itt bemutatott könyv.

Először kézzévételekor a könyv fektetett alakja miatt az ember benyomása az lehet, hogy egy munkafüzetet tart a kezében. Aki így vélekedik, nem jár messze az igazságtól abból a szempontból, hogy jelentős részét – hozzávetőleg 60–70 százalékát – reflektív gyakorlatok bemutatása és az ezeket segítő, részletező mellékletek teszik ki. A szűk sorköz és az apró betűk sajnos megnehezítik az amúgy élvezetes olvasmányt, illetve olykor az ábrák értelmezését is. Ezeken a kellemetlenségeken kívül a könyv külalakja kellemes benyomást kelt, az olvasót segítik a kiemelések, felsorolások. A könyv első felében található kilenc elméleti rész tömör, lényegre törő, és érthető tájékoztatást nyújt azok számára is, akik először foglalkoznak ezzel a témával.

Az első rész a reflektív gondolkodás fogalmát mutatja be, amelyben ugyan nincs egyetértés a kutatók között, azonban a szerző a következőképp értelmezi: „a reflektív tanításon olyan, a pedagógiai tevékenységet folyamatosan és tudatosan elemző gondolkodást és gyakorlatot, kognitív stratégiát értünk, mely biztosítja az oktató-nevelő tevékenység folyamatos önellenőrzését és ezen alapuló fejlesztését” (13. o.).

A második és harmadik rész a reflektív gondolkodás kutatásaiba és modelljeibe nyújt betekintést. A negyedik fejezetben a szerző a reflektív gondolkodás szintjeit, a reflexió típusait ismerteti, többek között Taggart és Wilson (2005) munkájára hivatkozva. Ebből megtudhatjuk, hogy a reflektív gondolkodás tanulható, például a technikai (kezdő) szintjén álló tanár még kevés sémából építkezik, tervezése rövid távú. A kontextus (tartalmi) szintjét elérő pedagógus már szakmailag kifinomultabb problémákkal foglalkozik, az addig tanult gyakorlatokat megkérdőjelezi és egyre inkább sajátjára építi munkáját. A legmagasabb, dialektikus szinten a tanár tanítási gyakorlatát különböző morális és etikai kérdésekkel is összeköti.

A szerző helyenként már az elméleti rész ismertetésénél különböző kérdésekkel segíti az olvasót, hogy önmagára vonatkoztathassa az olvasottakat. Például a dialektikus szinten lévő tanár ezt a kérdést teheti fel önmagának: „mit jelent számomra az esélyegyenlőség?” (20. o.). Ezek a segítő kérdések keretekben kiemelve jelennek meg, ami jó

megoldás arra, hogy külön felhívja az olvasó figyelmét a kérdések átgondolására, ezzel is támogatva a gyakorlatot.

Az ötödik rész a reflektív tanításról szól. A reflektív gondolkodással kapcsolatban sokan tévesen azt gondolhatják, hogy ez egy szigorú ellenőrzés, azonban ez tévedés. Ahogy a könyvben is olvasható: „a reflektálásnak pozitív élménynek kell lennie, mely képessé teszi a pedagógust, hogy elemezze, definiálja, és ha kell, meghaladja a saját valóságát” (25. o.). Ez különösen fontos, nem kizárólag az önreflexió, hanem a társas reflexió során is. Minden kollégának, mentornak és gyakorlatvezetőnek észben kellene tartania, hogy a pozitív, segítő szándékú reflexió nyújthat igazán hasznos támaszt és bátorítást. A további fejezetekből – többek között – tájékozódhatunk a reflexió pályafejlődésben játszott szerepéről, a reflektív gondolkodást fejlesztő pedagógiai munka során felmerülő kihívásokról, valamint információt kaphatunk különböző, a reflektív gondolkodás fejlesztését segítő stratégiákról és eszközökről.

A könyv második, nagyobb egységében a reflektív gondolkodás húsz különböző módszerét, technikáját ismerhetjük meg, például az önismeretet-önértékelést, a portfóliót vagy a vitát, melyről Szivák Judit (2010b) korábban már írt egy könyvet. A módszereket a szerző nem csak leírja, hanem úgy ismerteti, hogy az olvasó adott esetben valóban kipróbálhassa, használhassa azokat. Minden módszernél megismerhetjük a gyakorlat célját, lényegét, majd ezután konkrét feladatok, variációk segítik az alkalmazást. Ilyen gazdag és részletes bemutatással bizonyára mindenki talál kedvére való módszert, feladatot, amit szívesen kipróbálna munkája során. A könyv melléklete tartalmazza a feladatokhoz szükséges eszközök felsorolását. Külön értéke e résznek, hogy néhány esetben a hallgatók által kitöltött feladatokat vagy általuk hozott példákat is olvashatunk, amelyek segíthetik az olvasó „cselekvés előtti reflexióját” (14. o.). Ez azt jelenti, hogy a leírt példák alapján könnyebben meg tudja jósolni az olvasó saját hallgatói válaszait, és ennek mentén tervezheti meg foglalkozásait, kurzusait. Nem minden esetben kapunk ilyen hallgatói példákat, amit hiányként érezhetünk, például a nagyon érdekesnek tűnő szereprepertoár-rács vagy a jövőkerék nevű módszerek esetében.

Fontos észben tartani, hogy a szerző szerint az ismertetett gyakorlatok nem tekinthetők egyetlen járható útnak, ezeket bátran lehet saját magunkhoz, tanítási stílusunkhoz igazítani, alakíthatók az egyén és a csoport igényeinek megfelelően. Továbbá az is lényeges, hogy a reflektív gondolkodást nem kell és nem is lehet minden szituációban használni, mert nagyon megterhelő lehet. Bár ezek a módszerek, eszközök nem tekinthetők csodaszernek, azonban kellő gyakorlással könnyebbé és változatosabbá teheti a pedagógiai munkát. Segítségével olyan rejtett dolgokat tudhatunk meg önmagunkról, tanítási gyakorlatunkról, amelyek mindeddig rejtve maradtak előttünk. Személyes tapasztalatként éltem meg, amikor a szerző támogatott abban, hogy felidézzem tanított órák eseményeit, amelyen ő is jelen volt, és számomra meglepő módon az derült ki, hogy sokkal barátságosabb és nyitottabb vagyok diákjaimmal, ha közéjük ülök és nem a tanári asztalhoz. Ez egy olyan apróság, amire magamtól talán soha sem jöttem volna rá, mégis nagy ereje lehet.

E könyv elsősorban a tanárképzésben tanító oktatóknak szól, akik úgy gondolják, hogy a jövő pedagógusait fel lehet és fel kell készíteni a reflektív gondolkodás alkalmazására. Ehhez nyújt igazi segítséget, mivel valódi módszertani és eszközrepertoárt kínál. Emellett ugyanúgy hasznos lehet a pedagógusok számára is, akik pedagógiai munkájukat más megvilágításba helyezheti. A legfőbb kérdés az, hogy bele merünk-e nézni ebbe a bizonyos varázstükörbe, ahon-e bátorságunk ahhoz, hogy a reflexivitás módszereivel elemezzük önmagunkat, saját munkánkat. A könyv elolvasásával, okos forgatásával mi magunk is megtanulhatjuk és megtaníthatjuk a leendő pedagógusokat arra, hogy kihasználják és alkalmazzák a varázstükör adta lehetőségeket, hatékonyabbá tehessék oktató-nevelő munkájukat a jövőben.

Irodalomjegyzék

Szivák Judit (2003): *A reflektív gondolkodás fejlesztése*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Szivák Judit (2010a): *A reflektív gondolkodás fejlesztése*. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, Budapest.

Szivák Judit (2010b): *A vita*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Szivák Judit (2014): *Reflektív elméletek, reflektív gyakorlatok*. Eötvös Kiadó, Budapest.

Taggart, G. L. és Wilson, A. P. (2005): *Promoting Reflective Thinking in Teachers: 50 Action Strategies*. Corwin Press, Thousand Oaks, CA.

Prekopa Dóra

ELTE-PPK, Neveléstudományi Doktori Iskola,
PhD-hallgató